

Олександр Цалай-Якименко, Юрій Ясіновський (Полтава, Львів)

НОТНА АБЕТКА І ПЕРЕДМОВА АРХИМ. ХАРКІВСЬКО-КУРЯЗЬКОГО МОНАСТИРЯ ОНУФРІЯ З НОТОЛІНІЙНОГО ІРМОЛОЯ

В українських нотолінійних ірмологіонах іноді зустрічаються різні доповнення – передмови, післямови, нотні абетки. Передмови й післямови укладалися самим писарями-співцями, нотні ж абетки здебільшого вписувалися пізнішими користувачами – церковними співцями і дячками, вчителями церковного співу, а то й учнями. Вже опубліковано передмови двох Манявських ірмологіонів¹ і першодруків². У яких йдеться про сутність церковного співу, його витоки у старозавітніх часах, богословсько-естетичне розуміння. Подібними є також передмова і нотна абетка архимандрита Харківсько-Курязького Преображенського монастиря Онуфрія (1693–1696, 1705–1709), додані до Ірмологіона кінця XVII – початку XVIII ст. з майстерними прикрасами та мініатюрами сумського дякона Манасія.

Цей ірмологіон віднайдено нами в середині 70-х років минулого століття в Петербурзі у фонді *Текущих поступлений* відділу рукописів і стародруків БРАН (до інвентарної книги вписаний 1953 р. під № 25, а пізніше отримав сигнатуру 717). Перша друкована згадка про цей рукопис з'явилася 1984 р.³, а його ширший опис опубліковано в нашому каталозі ірмолоїв 1996 р.⁴ Пізніше були опубліковані коротка характеристика

¹ Ю. Ясіновський. Передмови Манявських ірмолоїв // *Українська музики* (2014/1), с. 122–129.

² Ю. Ясіновський. *Візантійська гимнографія і церковна монодія в українській рецепції ранньомодерного часу* / ред. Крістіян Ганнік, Ярослав Ісаєвич [=Історія української музики: Дослідження, вип. 18 / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України]. Львів 2011, с. 350–352, 357, 360–361.

³ Ю. Ясіновський. Ленинградская коллекция древнепевческих рукописей украинской традиции // *Прошлое и настоящее русской хоровой культуры*. Москва 1984, с. 104.

⁴ Ю. Ясіновський. *Українські та білоруські нотолінійні Ірмолої 16–18 століть: Каталог і кодикологічно-палеографічне дослідження*. Львів: Місіонер 1996, с. 265, № 383 (опубліковано два вірші архим. Онуфрія).

передмови і два вірші архим. Онуфрія⁵, а недавно ж ця передмова була опублікована повністю⁶.

Архим. Онуфрій був обдарованою особистістю, відзначався широкими культурно-мистецькими зацікавленнями, розмірковував над духовністю людини, її тісними зв'язками з природою і Небом, писав вірші, усвідомлював значення і сутність церковного співу. У Пом'янику Полтавського Хрестовоздвиженського монастиря з кінця XVII ст. зберігся його текст з поясненнями, як вписувати до пом'яників імена усопших, – «Указ, како писати души на поминаніє» з власноручним підписом «Онуфрыи всегдашное архимандрит[рит] монастир[я...] Харьковского. Сие [...] описал» (Наукова бібліотека МГУ, ms № 1374, арк. 30–31 зв.⁷). В *Указі* звертає увагу на форму поминального запису, наголошуючи, що йдеться про поминання душі усопшого, а не його самого: «Помяни Господи душу раба своего Николы, или Савы», або ж «Помяни Господи душу Николину, или Савину, или Марїину» (арк. 30 зв.); у додатку публікуємо цей текст.

Наприкінці XVII ст. архим. Онуфрій написав цикл віршів та уклав їх окремою збіркою з характерним для барокової доби розлогим заголовком: «*О прїроженю человекскомъ*, под которою планетою знамен небесныхъ родится всякъ человекъ, важностю и комплексїями и обичаем здѣ описанно есть в том наука *Онуфриемъ*, архимандритомъ Преображенского Харьковского монастира [...] описанно есть Року от Рождества Христова 1699, декабря 10 дня». Пізнішу копію цієї збірки з 1785 р., що її зробив *войсковий товариш* Матвій Криштановський, у Публічній бібліотеці в Петербурзі віднайшов Володимир Перетц, відомий дослідник старої української літератури, й опублікував ці вірші, доповнивши розгорнутими коментарями та історико-стилістичною розвідкою⁸. Влучно окреслив зміст і характер цієї творчості: «В кінці XVII ст. в Україні формується особливий тип письменника: далекий від принципових суперечок, релігійних і політичних, не претендуючи на широке визнання, якого набував за допомогою друкарського верстата, автор-обиватель у вільні хвилини запов-

⁵ Ю. Ясіновський. *Візантійська гимнографія*, с. 207–209.

⁶ Ю. Ясіновський. Передмова архимандрита Онуфрія до Ірмологіона Курязького Преображенського монастиря // *Українська музика* (2016/1), с. 92–96.

⁷ *Славяно-русские рукописи XIII–XVII вв. Научной библиотеки Московского государственного университета*: Описание / уклад. Э. И. Конюхова. Москва 1964, с. 92–93, № 1374.

⁸ Тепер РНБ, Q.III.208; див.: В. Перетц. *Вірши харьковского архимандрита Онуфрия* // В. Перетц. *Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII в.*, т. 1 [=ИОРЯС, т. 110, кн. 2]. Ленинград 1926, с. 140–176. Пізніше декілька віршів з цього видання в українському перекладі опубліковано в першому томі *Антології української поезії* / уряд., прим. Валерій Шевчук. Київ: Дніпро 1984, с. 244–246.

нює свою записну книжку немудрими віршами і прозовими нотатками, розмаїтими виписками з прочитаних друкованих і рукописних книг, які йому сподобалися. Такий автор любить і гостре слово, і жарт, і благочестиві розмірковування, і красномовну орацію, комбінуючи чуже і своє»⁹. Ця поетична збірка є своєрідними календарно-астрологічними роздумами над природою і людиною, її місцем під Божим покровом; наголошує на існуванні тісного зв'язку людини, природи, небесних тіл, взиває до вдосконалення людини, до пошуків внутрішньої гармонії і міцного зв'язку з Всевишнім. Автор виразно тяжіє до римованого вірша, не завжди вправного, але щирого; виказує певну рецепцію польської літератури. Поетичні строфи доповнено прозовими вставками-роздумами. Як бачимо, цей збірник був створений у той самий час і в тій самій обителі, що й тексти в нотолинійному Ірмолої Тек. 717.¹⁰

Подібно архим. Онуфрій створив нотну абетку і передмову, доповнивши прозовий текст двома віршами, а наприкінці подав популярний у ті часи віковий поділ життя людини. Ці тексти складають вступ до нотолинійного Ірмолая кінця XVII – початку XVIII ст., створеного, очевидно, в тому самому монастирі на замовлення Онуфрія. Як припускав Перетц, чи не у вільний від обов'язків час, тобто між 1696 і 1699 рр., коли з якоїсь причини не сповняв обов'язків архимандрита¹¹ і мав змогу скомпонувати свій поетичний збірник і вступні статті до Ірмолая. Про зацікавлення Онуфрієм церковним співом засвідчує і той факт, що вже 1704 року, тобто за його архимандрії, у бібліотеці монастиря знаходився львівський першодрукований Ірмолой 1700 р.¹²

У своїй передмові архим. Онуфрій пише про витоки церковного співу, його високий духовний і богословський чин, поетичну красу і досконалу музичну форму. Стверджує, що Ірмолой як книга церковного співу містить духовні догмати, писані Святим Духом через пророків,

⁹ В. Перетц. *Вірши харьковського архимандрита Онуфрія*, с. 140.

¹⁰ У сучасних публікаціях про Курязький монастир творча діяльність архим. Онуфрія не згадується (див., напр.: *Енциклопедія історії України*, т. 5. Київ: Наукова думка 2008, с. 533–534), хоча ще 1960 року Леонід Махновець опублікував джерельно-бібліографічний матеріал про літературну творчість архим. Онуфрія; див.: *Українські письменники: Біо-бібліографічний словник*, т. 1: *Українська література XI–XVIII століть* / уклад Леонід Махновець. Київ: Держ. видавн. художньої літератури 1960, с. 433–434; див. також новітній огляд праць про літературну творчість архим. Онуфрія: Алла Гейдел. *Поетична спадщина архимандрита Онуфрія у контексті української літератури 17–18 ст.* // <https://gnpu.edu.ua/files/naukovi%20chitanny/filologia/geydel.htm>

¹¹ Володимир Перетц припускав, що Онуфрія з невідомих причин усунули з цієї посади.

¹² Д. Разумовский. *Церковное пение в России*, вип. 1–3. Москва 1867–1869, с. 192.

апостолів, мудрих філософів та обраних мужів святих. А свою мету вбачає в тому, щоб підкреслити красу церковного співу «о сладкомъ превисочайшомъ пѣнія ирѣмоля, иже церкви вся от востока и до запада содержит и красується тѣмъ». Називає знаменитих християнських творців церковного співу Йоана Златоустого, Василя Великого, Романа Сладкопівця, Андрея Критського, Феофана та ін., а серед них «найпаче извѣстѣнѣйшый и славнѣйшый изобрѣтается в нас преподобный отець нашъ Иоан Дамаскинъ», який уклав Ирмолой. Серед жанрів церковного співу особливо виділяє ірмоси, бо «найпаче болши же ирмосами церков Христова украшается», «ірмос красота церковная і умиленіє ко Богу», «ірмос ест пѣснь високая степенная. Ово шумом поется, овогдаже ясно пророчествует і теплим плачем горнія слези іспущая зѣло вопіючи молится ко Богу о души своей», в «ірмосах старий і новий закон сказуеть сенс», «ірмось вся предивныя тайны и милост божію неизъглаголанную в собѣ крыетъ и содержитъ».

Онуфрієве *Предсловіє* наповнене барвистими поетичними образами, цитатами зі Старого Завіту, парафразами і цитатами з ірмосів та підтверджує неабиякий поетичний хист і добре знання Святого Письма та церковного співу. Обидва тексти написані тогочасною українською літературною мовою з народнорозмовними вкрапленнями, а також деякими полонізмами, що репрезентує літературний етикет в Україні на схилку XVII ст.

Нотна абетка Онуфрія складається з кількох коротеньких таблиць: *Наука о нотѣ – Ключь бемулярный, Ключь дуральный*, що доповнює вірш *Клявис дуральный*; *Наука о мусикѣ – Ключ о пропорціях*, доповнений віршем *О нотѣ тут знать науку*. Подає короткі відомості про звукоряди та найменування ноток у межах тетраходів за місцем півтону, тобто за принципом сольмізації; паралельно подається абсолютна висота нот. Тетраходи розміщені на трьох нотних станах у трьох різних ключах: теноровому і альтовому (ключі С) та *дишкантовому* (ключ G). Сольмізаційні таблиці охоплюють два звукоряди – *бемулярний* та *дуральный*. У третій таблиці – *О пропорціях* – йдеться про тривалості нот *ведлуг партес*, тобто для багатоголосих партесних композицій.

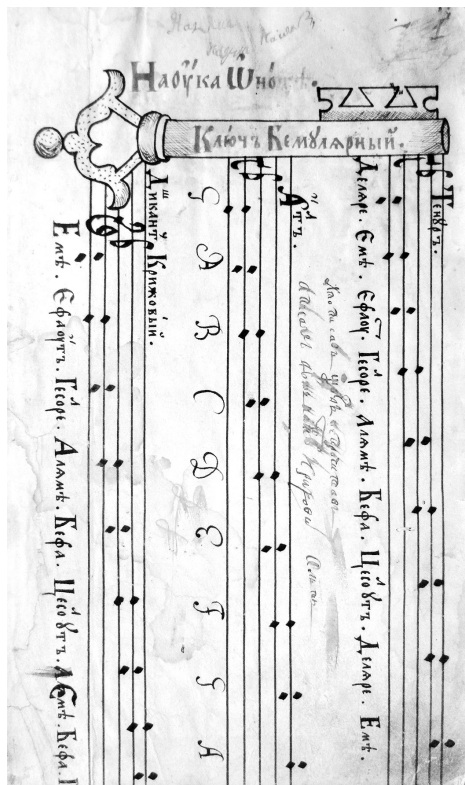
Попередній аналіз цих текстів промовляє за те, що *Предсловіє*, нотна абетка з віршами, а також *Указ, како писати души напominание* писав архим. Онуфрій власноруч, а нотолінійний Ирмолой – на його замовлення, можливо, диякон сумський Манасій, який підписався як ілюстратор книги.

* * *

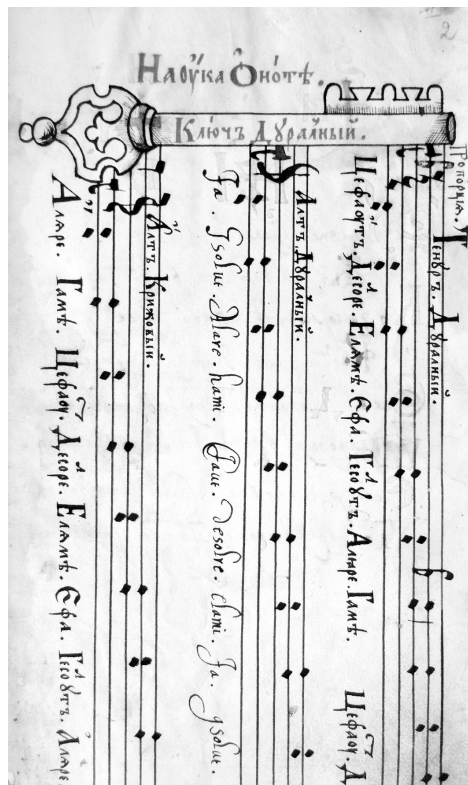
Нижче публікуємо *Предсловіє*, нотну абетку з двома віршами, *Указ како писати души напominаніє* і декілька сторінок з Ірмолая: Херувимську пісню, *Аллилуя* та *С нами Бог*. Тексти друкуємо у вигляді факсиміле, а нотну абетку та *Предсловіє* – ще й вигляді набраного тексту за сучасними нормами для передачі текстів ранньомодерної доби: титла розкриваємо, надрядкові літери опускаємо в рядок, придихові знаки опускаємо, ідентифіковані цитати подаємо в лапках, а поклики на джерела, про які автор інформує на полях, вносимо в текст курсивом у дужках¹³.

За допомогою у виготовленні цих копій складаємо велику подяку о. Борисові Даниленку (Москва), Ірині Герасимовій і Флорентині Панченко (Санкт-Петербург).

¹³ При публікації *Предсловія* та нотної абетки з Ірмолая виникли неясності з покликами на аркуші в рукописі. Давніша нумерація 70-х років була дещо іншою, ніж сучасна. Нотна абетка, якою починається рукопис, мала окрему нумерацію латинськими цифрами I–V, а відлік основного тексту Ірмолая разом з *Предсловієм* мав окрему нумерацію арабськими цифрами, що добре проглядається на тогочасних фотокопіях, а почасти й на копіях, виготовлених восени цього року. Тому в нашій публікації зберігаємо обидві нумерації.

арк. I (арк. 1)

арк. II (арк. 2)

арк. III (арк. 3)

Наўка ў нотк

Ключъ бемѡларный

Тенѡръ.

Делларе. Смѡт. Ффлю. Гесолре. Ялмѡт. Кефа. Цесолѡт. Делларе. Смѡт.

Ялтъ.

е а в е д е з ѡ а

Дишкант Крижовый

Смѡт. Ффлю. Гесолре. Ялмѡт. Кефа. Цесолѡт. Смѡт. Кефа. Гесолре.

Ключъ дѡралный

Пропорциѡ Тенѡръ дѡралный

Цефлютъ. Десолре. Смѡт. Ффа. Гесолѡт. Яларе. Гамѡт. Цефлютъ. Десолре.

Ялт дѡралный

Фа. Фовле. Аларе. Гаме. Десовле. Елати. Фа. Фовле.

Ялт Крижовый

Яларе. Гамѡт. Цефлютъ. Десолре. Смѡт. Ффа. Гесолѡт. Яларе.

Ключъ о пропорциѡх

малаѡ Чвѡрта

Наўка ў мѡсикѡй

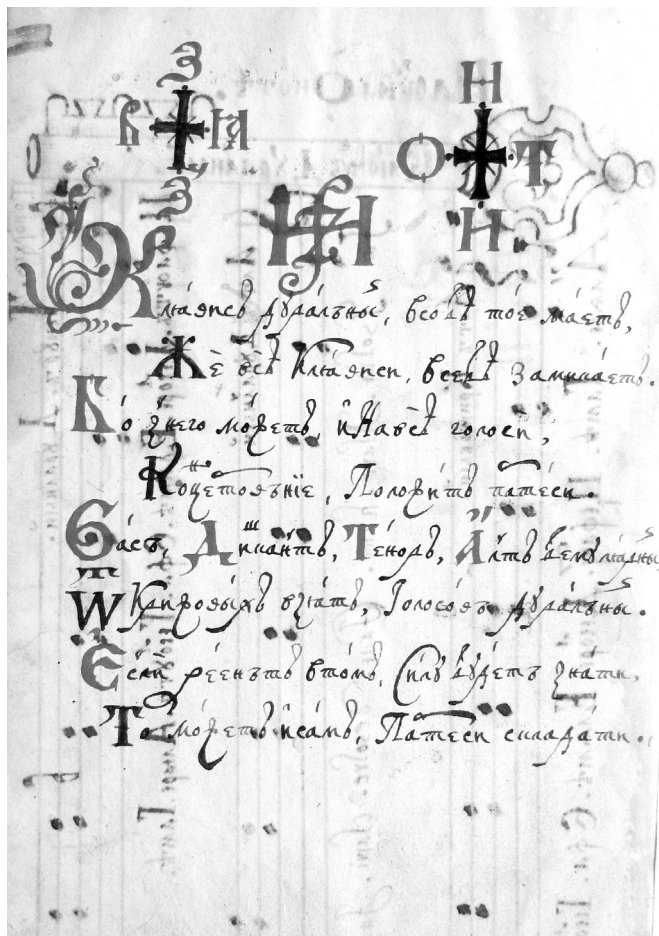
Ффа. Чвѡртой Пропозициѡ. Дѡтла. Една. ест. Бѡндѡръ.

У пропорциѡхъ. Наукъ, ведѡтъ партесъ.

Великаѡ.

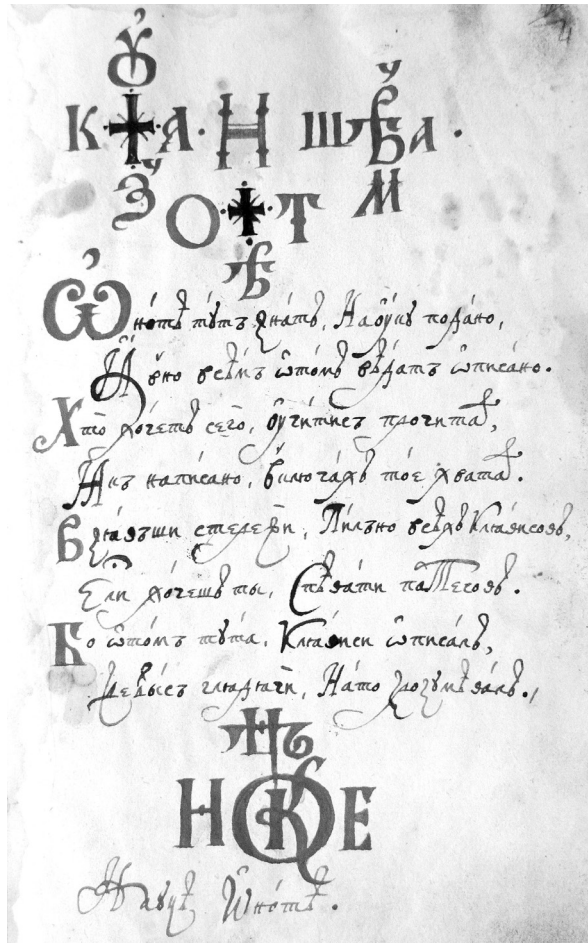
Ффа. Пропозициѡ. Чвѡрта. Дѡтла. Една. ест. Бѡндѡръ.

арк. II зв.

ЗВЯЗЬ НАУКИ (?) НОТИ

Клявись дуральный, в собѣ тое маеть
 Же всѣ клявиси в себѣ замикаеть.
 Бо з него можетъ и на всѣ голосои
 Концертовънїе положить партеси,
 Басъ, дишкантъ, теноръ, алтъ бемулярный,
 От крижовыхъ взятъ, голосовъ дуральный,
 Если реенътъ в томъ силу будетъ знати,
 Та можетъ и самъ партеси складати.

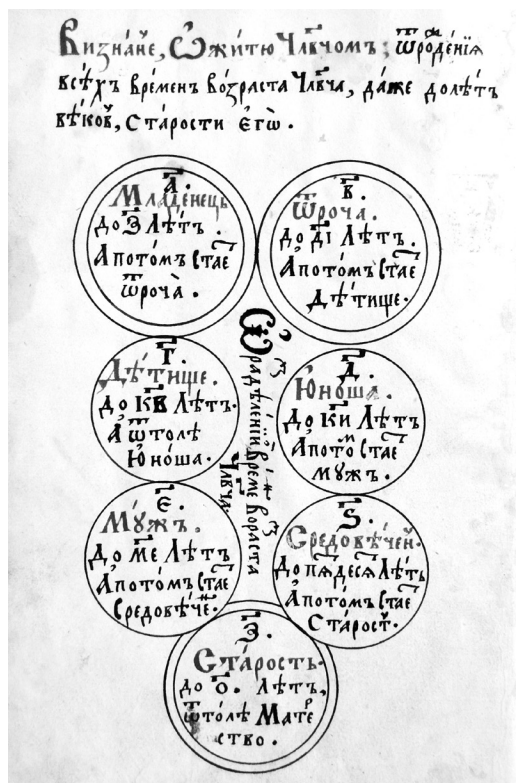

арк. IV

УКАЗ НОТЪ ШЪАМ

О нотъ тутъ знать, Науку подано,
 Явно всѣмъ о томъ вѣдать описано.
 Хто хочеть сего, учитись прочитай,
 Якъ написано, ключахъ тое хватай.
 Взавши стережи, пильно всѣхъ клависовъ,
 Если хочешъ ты, спѣвати партесовъ.
 Бо о томъ тута, клявиси описалъ,
 Жебись глядячи на то розумѣвалъ.

КОНЕЦЪ.

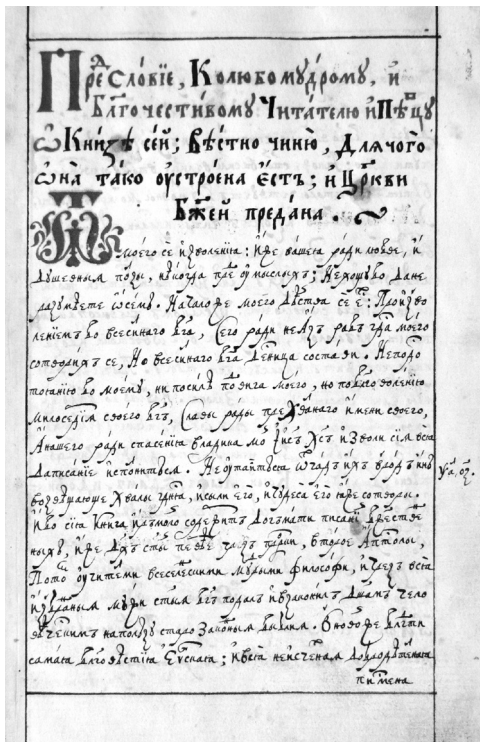

арк. IV зв.

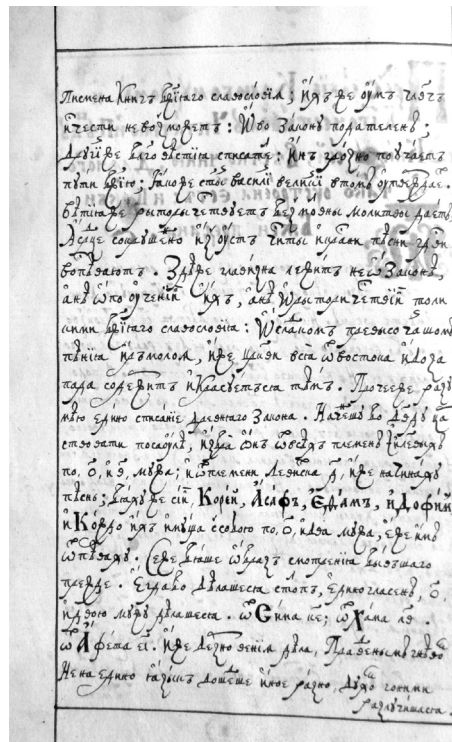
**Визнанє о житю чловѣчомъ;
от рожденія всѣхъ временъ возраста чловѣча,
даже до лѣтъ вѣковъ, старости єго.**

1.		4.
Младенець		Юноша
до 7 лѣт.		до 28 лѣтъ.
А потомъ стає отроча.		А потомъ стає мужъ.
2.		5.
Отроча		Мужъ
до 12 лѣтъ.		до 45 лѣтъ.
А потомъ стає дѣтище.		А потомъ стає средовѣчен.
3.		6.
Дѣтище		Средовѣчен
до 22 лѣтъ.		до пятьдесят лѣтъ.
А отголѣ юноша.		А потомъ стає старость.
	7.	
	Старость	
	до 70 лѣтъ.	
	Отголѣ матерство.	

**О раздѣленіи
временъ возраста
чловѣча.**

Предсловіе (арк. 1; арк. 6)

арк. 1 зв. (арк. 6 зв.)

арк. 1

**Предловіе ко любомудрому
і Благочестивому Читателю і Пѣвцу
о Книзѣ сей вѣстно чиню для чого
она тако устроена естъ і Церкви
Божіей предана**

От моего се изволенія иже вашей ради любве и душевныя ползы нѣкогда пред у мыслыхъ не хошубо да не разумѣете о семъ. Начало же моего дѣйства се ест. Произволеніемъ бо всесилнаго бога сего ради не азъ рабъ господа моего сотворихъ се, но всесилнаго бога десница состави. Не по достоянію бо моему, ни по силѣ подвига моего, но по благоволенію милосердія своего богъ, славы рады прехвалнаго имени своего, а нашего ради спасенія владика мой Иисусъ Христоъ изволи сія вся да писаніе исполниться. «Неутаитъся от чадъ ихъ в родъ инъ возвѣщающе хвалы господня, и силы его, и чудеса его яже сотворы» (*псалом 77*). Ибо сія Книга ирѣмолой содержитъ догматѣ писаніи божественныхъ иже Духъ святыи первѣе чрезъ пророки, второе Апостолы, потом учителми вселенскими мудрыми философи, и чрезъ вся избранныя мужи святыя богъ подалъ и взаконилъ Душамъ челоуѣческимъ на пользу старозаконныя библія. В новой же благодати самая благовѣстія Євангелская, и вся неисчетная добродѣтелная */арк. 1 зв./* Писмена Книгъ божіяго славословія; ихъ же умъ челоуічъ исчести не возможетъ. Ово Закону подателень; другій же благовѣстія списателъ; инъ грозно поучаетъ пути божію, якоже святыи Василии Великий в томъ утверждает. Вѣтія же рыторычествуетъ безмолвны молитвы даетъ, а сердце сокрушенно из устъ чисты и красны пѣсни господави воспѣвають. Здѣже главизна лежитъ не о Законѣ, анѣ о поученіи ихъ, анѣ о рыторычествіи толикими божіяго славословія. О сладкомъ превысочайшомъ пѣніи ирѣмолая, иже церкви вся от востока и до запада содержитъ и красуетъся тѣмъ. Прочееже разумѣю едино списаніе древняго Закона. Наченшу бо Давиду царствовати по Саулѣ, избра онъ от всѣхъ племенъ Израилевихъ по 70 і 2 мужа; и от племени Левитска 4, иже начинаху пѣснь; бяху же сіи Корей, Асафъ, Єфам, и Дофим; и каждо ихъ имуща с собою по 70 і два мужа, еже имъ отпѣваху. Сеже баше образъ смотренія бившаго прежде. Єгда бо дѣлашеся столпъ, единогласенъ 70 и двою мужу дѣлашеся. От Сима 25, от Хама 32, от Афета 15. Иже дерзновенія дѣла праведнымъ гнѣвом не на едино языкъ дошедше иное разно Духом гоними */арк. 2/* разлучишася. И тако сихъ исполненіе уставити хотя царъ Давидъ комуждо началнику пѣсни 70 и два мужа даетъ на пѣснословіе божіе, прорица

послѣдняя лѣта, яко всякъ языкъ славити Бога хочеть единоголасно. И потомъ приемши скипетръ Царство по отцу Давиду, Синъ его Соломонъ во Иерусалимѣ над Израилтяни и над всею Июдею жидовскою властію. И по Божію смотренію, егда соверши зиждая дом господень, и собра много учителей законныхъ к ней, да началствуютъ в дому божомъ; тѣмже и пѣвцовъ множество было в церкви соломоновой [3 Книга Царів, глава 8]¹. Здѣ знаменати годствуеть и увѣститися всѣмъ лѣпо ест, что было древныхъ мимощедшихъ временъ. А во церквахъ тож христіянскихъ подалъ господь богъ учителей законныхъ много мудрыхъ молитвенниковъ святыхъ и пѣвцовъ же избранныхъ многое множество языкъ изрещи невозможно. Таможе во со[ло]моновой церкви ни единаго пѣвца по имени невѣмъ. Во церкви же христовой не токмо по имени, но и по отчеству таковыя святыя мужи пѣвцы вѣдаеть не единъ человекъ, но и вся вселенная вѣсть. Впервыхъ канонамъ творци и стихирамъ пѣнію Андрея крытского, Феофана мудраго, Козму велико гласника. Михаила синаита, Романа пѣвца и прочіихъ пѣсно гласниковъ, ихъ же имена во животнихъ /арк. 2 зв./ Книгахъ написаны сут. Промежи тѣми всѣми найпаче извѣстѣнѣйшій и славнѣйшій изобрѣтается в нас преподобный отецъ нашъ Иоанъ Дамаскинъ зложивый ирѣмолой; ибо по отсѣченіи руки, егда паки исцѣли его руку пресвятая Богородица, оттогда написа «О тебѣ радуется обрадованная вся тварь». А впервыхъ ирмолой сталъ описоватъ «Твоя побѣдителная десница, боголѣпно во крѣпости прославися» (глас 1, [пісня 1, ірмос]). По достоянію показующася второй Иоанъ Златоустый, якоже бо Златоустый много мудрими поученми своими церкву Христову украси. Такъ бо мню яко от того Иоана Дамаскинскаго, канонами найпаче болши же ирмосами церков Христова украшається. Такожде мнитмися, яко от того самого Иоана Дамаскина поется ирмосийское на 9 пѣсней Осмогласника сложися. Ибо яко нѣкая птица главу свою под крылѣ родившой ея подкладаетъ, тако и сей Иоанъ вся творци сложивъши любо который канон под ірмосомъ подложити нужень ест, обаче вся то нимъ устроишася, сего ради і по чест свою взяти долженъ ест. Ибо по немъ стало разумно всѣмъ сіе все иже повсюду в божіихъ церквахъ люде правовѣрніи благодарствовенныя милостиви господови воздають. Неисходятъ бо молившися рѣч'ю /арк. 3/, но и пѣсни пѣнія божественнаго испущають во церкви святой. Подобно строить, яко труба богогласная на брани додаетъ веселіе идучимъ противу врагомъ, и симъ устроєніемъ Дамаскинскимъ, промежи всѣми вѣрными во Христа, огласується сия церковь ирмосами.

¹ Тутъ вільний переказъ тексту з Книги Царів.

Тѣмже восхотѣх і се извѣстити любвѣ вашей, коея ради выни зовутся ірмоси во Книзѣ сей. Ірмос красота церковная і умиленіе ко Богу, толкується по Греческому языку. О чем извѣстнѣйше показует цар Давид: «Вос[x] валю імя Бога моего с пѣснію і возвеличу его во хваленіи, і угодно будет Богу паче телца юна роги издающа і пазнокти» (*псалом 68*), і паки: «Услиша от церкви святія своя глас мой, і вопль мой пред ним внідет во уши его» (*псалом 17*). Сего ради во церкви божей подобится ігранію свѣрилному; яко бо свѣрил іграет, тако і пировники скачут. Тѣмже і церков согласується подобнам, стихирам, ірмосам. Якоже бо глас подобен сказует, тако і стихира, ірмос поется. Ірмос ест пѣснь високая степенная. Ово шумом поется, овогдаже ясно пророчествуєт і теплим плачем горнія слези іспущая зѣло вопіючи молится ко Богу о души своей сице глаголюще: «утверди нас собою господи, древом умертвивій прегрѣшенія і страх твой подажд нам во сердца наша, яко человеклюбєц» (*глас 2, пісня 3, [ірмос]*). А в інших ірмосах старий і новий закон /арк. 3 зв./ сказуеть сенс. И тако молимъ сложеніємъ своимъ. Ірмосъ вся предивныя тайны и милост божію неизъглаголанную в собѣ крыєть и содержитъ. Что давнего вѣку содержачи сам царствующій пророкъ Давидъ и нам науку (?) подалъ ко дневной и ноцной уставичніе богу хвалы отдаваты, сице увѣщающе: «Се нинѣ благословѣте господа, вси рабы господни. Стоящіи во храмѣ господни, во дворѣхъ дому бога нашего, в ноцехъ воздежите руки ваша во святая и благословѣте господа» (*псалом 133*). А еже приличьствует рабы господни, то ест не слугъ свѣта, албо преступниковъ взываетъ на хвалу Бога вышнего, але слугъ божіихъ, Леввыти выбранные Богу на службу, всѣхъ становъ зацнѣйшіе, а подлѣйшіе то стану священническаго і иноческаго, и посполито рекуще в 134 псалм «вси боящіися господа благословѣте господа». Что и азъ пливаючи на мори писма святого, обрѣтохъ так історію в старозаконнихъ Книгахъ 4, царскихъ в главѣ 3. Егда Елисей хотѣлъ пророковати, повелѣвъ абы ему перво спѣвака приведено. И егда оный спѣваль пѣвецъ и быст рука господня на Елисеи, и рече, тако глаголет господь, непрестанетъ Духъ и непрестанетъ дождь. То чиниль пророкъ Елисей на прошеніе Иосафата царя жидовского в полцѣ, иже необрѣтаху воды седмъ дный. И по вторе /арк. 4/ слушне доводом покажу, же достoitъ нам велегласно Бога молити. Маєм приклад царѣствующаго пророка Давида. Егда бо Саула царя Израильского Злый Духъ напалъ, тогда гуслами и пѣснями Давидъ отгналъ бѣса от Саула (*1 Книга Царів, глава 18*)²; Что же із'ясняетъ своєю прозбою волаючи до бога: «Гласом моимъ ко господу

² Тут також вільний переказ з Книги Царів.

возвахъ, гласом моимъ ко богу, и внят ми во день печали моея, бога взыскахъ рукама моима, нощю пред нимъ и непрелщенъ быхъ» (*псалом 76*). Явѣ бо ест нам, же в ночѣ к богу руки подносячи, найпаче пріятнѣйши богу молитвы сут. Ибо поранокъ найпожитечнѣйшый ест ко молитвѣ, в тот бо час трезвого Духа бываем сими слови: «Боже, Боже мой, к тебѣ утренюю» (*псалом 62*). Сего ради азъ зычачи то вам братіе: жебы всяк набожный языком и гласом бога хвалилы, знайдуючіся в церквѣ божіей, и абы такъ едножь розумѣючи, читаючи и спѣваючи увесь народъ до побудки умилне и едностайными сердцама гласи и словами, едной вѣры вызнавцама ставалис, а по сем в небѣ едном бога хвалилы. Чого я Читателю ласкавый, як собѣ, то и твоей любвѣ от сердца получит зычу.

*Онуфрій, Архимандритъ Монастира Харковського Преображенского.
Рукою власною писалъ.*

Харківсько-курязький ірмолой.

Вихідна мініятюра – цар Давид переписує псалом 1 *Блажен муж*,
внизу підпис диякона Манасія (арк. 4 зв.).

The image displays two pages of handwritten musical notation for a song. The notation is written on a five-line staff with a treble clef. The lyrics are in Ukrainian Church Slavonic. The first page contains the following lyrics:
 ень при но ед ше
 пте при но ед ше
 вєд
 вєд
 ни нѣ жи те
 ед то, ни нѣ жи
 те ед то
 хє жтє вєр жтє пе чє
 жи те ед то вєр жтє
 пе чє, жи те ед то
 The second page continues the lyrics:
 пе чє аь, о вєр жтє пе чє
 во на ра кєтє на ед вєс
 по е ато ше по е
 ато ше
 по е ато ше
 та кєтє вєр жтє пе чє
 ато ше а гге сви ми а гге
 сви ми а гге сви ми
 нє ви ни мо а гге сви ми нє
 ви ни мо
 нє ви ни мо
 Below the second page, there is a handwritten signature:
 (Володимир Шидло Коптєкалв.)

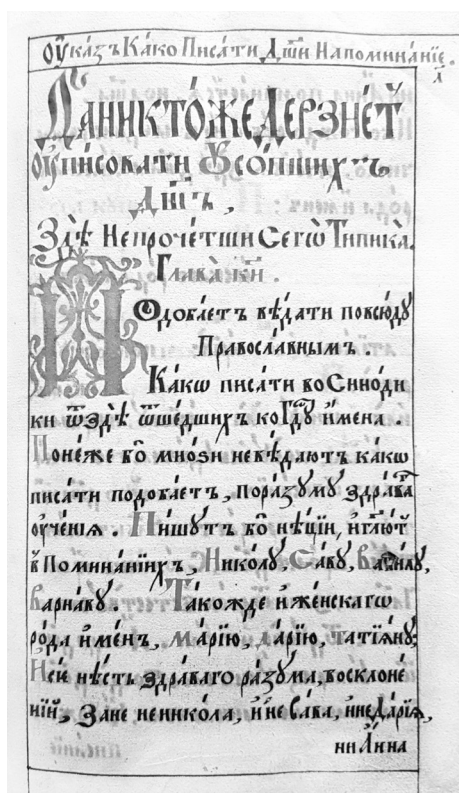
Херувимська пісня (арк. 15 зв.-16).

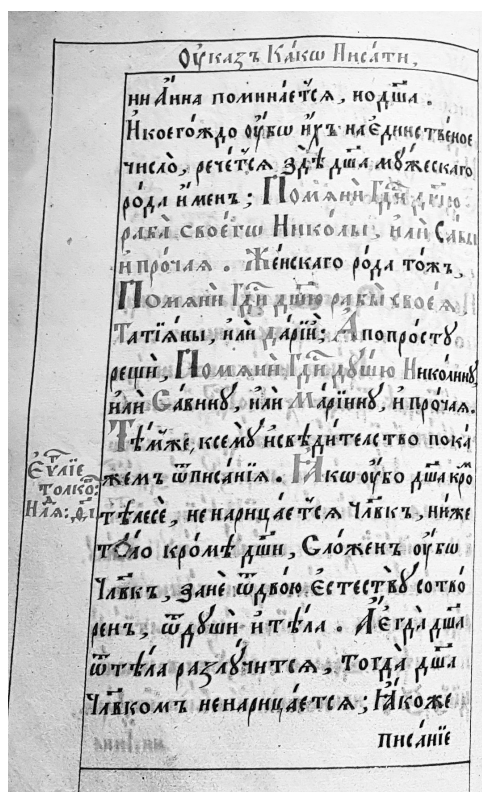
Аллилуйя з ремаркою великою
(арк. 20).

С нами Бог (арк. 250 зв.).

Указ, како писати души
 на поминаніе (арк. 30)

арк. 30 зв.

Д.ши Наполниніе .

писаніе глетья. Тако де н.т.кло семъже
 подожно. и.т.е.тъ совершенъ. Іакъ.ч.
 Но то.г.д.и оуко глеться совершенъ. Іакъ.ч.
 Е.г.д.а. к.б.н.и.о. со.д.ш.е.н.о. н.т.к.л.о.м.ъ. п.р.е.д.е.
 С.м.е.р.т.и. Осемъ.ко.пише.І.с.в.я.т.
 р.а.м.а.с.к.и.н.ъ. к.о.с.о.в.о.е.й. к.н.и.г.и. ф.и.л.о.с.о.ф.е.с.к.о.
 Н.е.с.п.а.с.а.е.т.ъ. ж.е. п.о.п.р.е.с.т.ѣ.н.і.и. с.п.р.ѣ.т.ъ.
 п.о.с.м.е.р.т.и. п.е.р.в.ы.й. в.и.д.ъ. р.ѣ.к.ш.е. н.м.а.
 І.а.к.с.а. н.н.е.с.о.у.р.а.н.д.е.т.ъ. н.о.с.в.о.й.с.т.в.а.
 и.т.ѣ.л.а. к.о.к.л.ю.д.а.е.т.ъ. К.о.ж.д.о. е.с.т.ѣ.к.о.
 т.ѣ.л.о. оу.к.о. т.ѣ.л.о. гл.е.т.с.а. Д.ш.л.ж.е.
 д.ш.л. І.а.к.о.ж.е. оу.к.о. П.е.т.р.ъ. с.ѣ.т.с.а.
 оу.к.о. к.о.д.ш.ѣ. н.т.к.л.ш. Н.о.н.и.д.ш.л. е.
 к.с.е.к.ъ. І.а.к.ъ. с.о.к.р.ш.е.н.ъ. н.л.и. П.е.т.р.ъ.
 с.о.к.р.ш.е.н.ъ. н.и.ж.е. т.ѣ.л.о. Н.и.м.ш.н.и.й.
 оу.к.о. р.а.з.в.и.т.ъ. к.о. П.р.о.ч.н.у.х. р.а.з.в.и.
 н.с.л.а. д.о.к.л.ѣ.ч.ю.т.ъ. Н.е.с.е.н.ъ. оу.к.о.
 д.о.з.д.ѣ. Н.и.с.л.а. н.и.ч.л.в.е.с.к.а.
 п.и.с.а.т.и.

арк. 31

Оуказъ како пишати Д.ши Наполниніе

писати достонти. ко.п.о.м.н.и.н.и.н.у.х.
 р.о.д.н.ы.м. П.а.д.е.ж.е.м. е.д.и.н.е.ч.к.е.н.а.т.о. н.и.л.а.
 а.д.ш.л. в.н.ю.к.н.ы.м. Т.а.к.о. оу.к.о. к.д.ѣ. п.а.
 к.е.н.о. І.а.к.о.ж.е. н.и.к.о.с.к.а.т.и. д.у.х. с.т.ѣ.л.у.
 н.м.е.н.а. Т.а.м.о. п.а.м.а. с.т.ѣ.о. Н.и.к.о.л.к.и.
 н.л.и. М.а.р.и.н. н.л.и. Д.л.ѣ.н.и.
 Т.ѣ.м.ж.е. оу.к.о. о.б.ѣ.с.н.а.е.м.ъ. п.о.д.о.б.а.е.т.ъ.
 н.з.д.ѣ. оу.п.и.с.о.к.а.т.и. н.м.е.н.а. С.и.ц.е. о.п.
 П.о.м.а.н.и. І.а.к.о. д.ш.д.ш.ѣ. т.о.г.о. ч.л.о.в.ѣ.к.а.
 Н.и.л.ѣ.т.о. д.ѣ.ж.е.н.ы. Н.и.с.и.ц.е. оу.к.о. д.е.р.ж.и.
 ш.е.с.а. к.д.ѣ. п.о.с.т.ѣ.л.у.х. ш.ѣ.ч. п.и.с.а.н.і.ю.
 І.а.к.о.ж.е. з.д.ѣ. оу.к.а.з.а.с.а. ш.ѣ. б.ж.е.с.т.в.е.н.ы.
 п.и.с.а.н.ы. С.е.г.о. р.а.д.и. о.б.ѣ.с.н.а.е.м.ъ. с.е.
 д.в.е.а.к.ъ. р.а.з.в.и.н.о. б.ы. п.и.с.а.л.ъ. к.ѣ.н.ю.
 д.н.к.и. ш.ѣ.ш.е.д.ш.н.у.х. ш.ѣ.н.а. к.о.л.ѣ.д. н.м.е.н.а.
 З.д.ѣ. н.а. П.о.м.н.и.н.і.е. о.б.ѣ.с.н.а.е.м.ъ.
 С.в.ѣ.т.л.о. в.с.е.г.д. а.ш.н.о.е. Д.ш.л. н.и.л.и.
 С.в.ѣ.т.л.о. н.и.ч.л.в.е.с.к.а. А.р.к.о.в.с.к.о.
 С.і.е. п.и.с.а.т.и.

арк. 31 зв.